

ISSN 2616-9320

CENTRAL ASIAN JOURNAL OF TRANSLATION STUDIES

№ 2(2) 2019

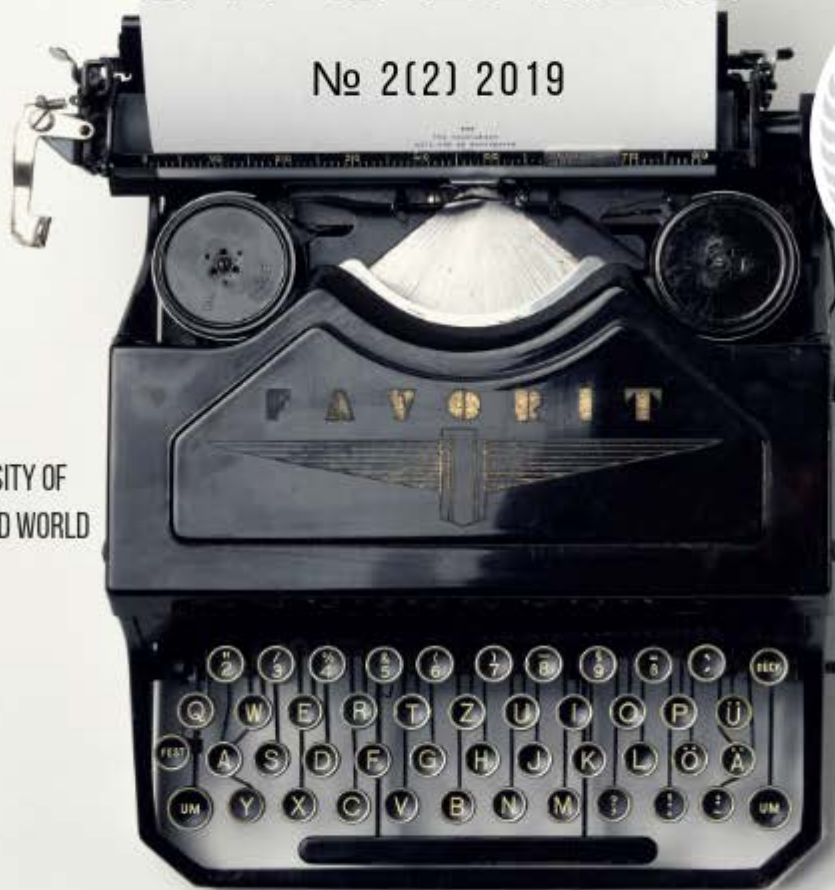
#2

KAZAKH ABLAIKHAN UNIVERSITY OF
INTERNATIONAL RELATIONS AND WORLD
LANGUAGES

PUBLIC FUND
"TRANSLATORS OF KAZAKHSTAN"

THE JOURNAL IS REGISTERED WITH THE MINISTRY OF INFORMATION AND COMMUNICATION OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

CERTIFICATE № 16822-Ж. ASTANA, 2017

EDITORIAL TEAM

Chief Editor:

S. S. Kunanbayeva - Professor, Academician of the Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan
Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages

Responsible editors:

A.T. Chaklikova, Professor, Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages

B. Mizamkhan, Ass. Prof., Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages

N.A. Aubakir, MA, PhD candidate in Translation studies, Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages

Editor's assistants:

G.S. Assanova PhD, Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages

K.M. Zhampeyis C.Phil.Sc., Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages

A.B. Baidullayeva PhD, Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages

Sh. O. Saimkulova MA, Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages

Technical editor and design:

R.A. Musataev MA, Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages

N.A. Aubakir MA, PhD candidate in Translation studies, Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages

Consultants:

Anna Oldfield, University of South Carolina, USA

Christopher Baker, American University of Central Asia, Kyrgyzstan

Uldanay Bakhtikereeva, PhD, prof., PFUR, Russia

Kim Chang Ho - PhD, professor, Pusan University of Foreign Languages, South Korea

Shabdiz Orang - PhD, Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages

V.I. Karasik, D.Ph.S., Professor, Volgograd Technical University, Russia

ЫҚТИМАЛДЫ БОЛЖАМ СРАТЕГИЯСЫН ИТАЛЬЯН - ҚАЗАҚ ТІЛ ЖҰБЫ НЕГІЗІНДЕ ҚОЛДАНУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.

Абселемова А.С. ¹

¹Аударма және филология факультеті

Шетел филологиясы сөйлеу практикасы кафедрасының оқытушысы

мамандығының магистры,

Абылай хан атындағы Қазақ Халықаралық қатынастар

және әлем тілдері университеті,

Алматы

E-mail: assiya.as@gmail.com

Аңдатпа. Бұл мақалада итальян тілінен қазақ тіліне ілеспе аударма жасау барысында қолданлатын ықтималды болжам стратегиясының қолдану ерекшеліктері қарастырылған. Ықтималды болжам стратегиясының түрлері, қолданылу ережелері мен ерекшеліктері көрсетілді. Мақала авторы, итальян тілінен қазақ тіліне ілеспе аударма жасау барысында, адекватты аудармаға жету мақсатымен қолданылатын стратегияларды мысалдар арқылы қарастырып көрсетеді.

Тірек сөздер: аударма стратегиялары, ықтималды болжам, лингвистикалық ықтималды болжам стратегиясы, экстралингвистикалық ықтималды болжам стратегиясы.

Аударма стратегиялары – түп нұсқада берілген ақпаратты аударма тіліне адекватты түрде беруге мақсатталған аударма әдістерінің жиынтығы. Әдетте ілеспе аудармашының аударма барысында нақты қандай стратегияны таңдайтының алдын ала болжау мүмкін емес. Аударма барысында аударма стратегияларын кәсіби деңгейде жетік меңгерген тәжірибелі аудармашы, аударма стратегияларын автоматты түрде жеке тәжірибесіне сүйене отырып қолданады. Аударма стратегияларын адекватты аудармаға жетудің бірден-бір әдісі болғандықтан, аудармашы бір немесе бірнеше стратегияларды бірге қолданады алады. Кейбір жағдайларда белгілі бір стратегия негізгі болып таңдалса, қалғандары

қосымша болып есептеледі. Егер таңдалған стратегия түрі қате болып, мақсатқа жеткізбесе, қиын жағдайдан шығу мақсатымен қосымша аударма стратегиялары қолданылады.

Аударма стратегияларының ішіндегі ілеспе аудармашы үшін маңызды стратегиялардың бір түрі – ықтималды болжам стратегиясы.

Ықтималды болжам стратегиясы ілеспе аударманың маңызды шеберлігі - болжау әрекетіне негізделеді. Оратордың келесі сөзіне болжам жасап, келесі ойына гипотеза құру, ілеспе аудармашының ерекше іскерлігі болып саналады. Болжау әр түрлі деңгейлерде жүргізіледі және оның екі түрі бар: лингвистикалық, яғни синтаксистік және

экстралингвистикалық.

Бірінші түрі, аудармашының тіл біліктілігіне негізделген, яғни тұрақты сөз тіркестерін қаншалықты меңгеріп, сөз тіркестері мен сөз сөйлеу ретімен қаншылықты есептесіп, демеулік, жалғаулық сияқты лингвистиканың түрлі аспектілерін қаншылықты терең меңгерген болса, болжамдау соншалықты сәтті болады. Екінші түрі экстралингвистикалық деректерге негізделген. Бұл жерде аудармашы оратордың ой өрісіне сүйеніп, берілген пән аясындағы білімдерін қолдана отырып болжам жасайды. Ілеспе аудармашы тілдердің бір-бірімен тығыз байланысы мен тіл элементтерінің бір-біріне тәуелділігінің негізінде ықтималды болжам жасау мүмкіндігіне ие болады. [1, 58 б.].

Ықтималды болжам ұғымын алғашқы рет психофизиолог профессор Фейгенберг И.М. енгізген. Оның айтуынша, бұл өткен шақтағы тәжірибелер мен қолда бар ақпаратты қолдана отырып, болашақты болжау әрекеті. Яғни тұлғаның жеке тәжірибесі мен белгілі бір жағдайдың туындауы, оның жақын болашақтағы салдары мен нәтижесіне гипотеза құруға мүмкіндік береді. [2, 48б.]. Физиологтар мен психологтардың зерттеулерінде ықтималды болжам стратегиясы адамның психикалық әрекетінің көптеген түрлеріне, әсіресе сөйлеу әрекетіне негіз болатыны анықталған. Ілеспе аудармашы оратордың сөзін қабылдау барысында, оның миында қатар орындалатын әрекет, оратордың коммуникативтік ойын қалай аяқтайтыны жайлы бір қатар

ықтималды болжам жасау әрекеті екен.

Чернов Г.В. ықтималды болжам жасау әрекетін психолингвистикалық механизм деп атап, ілеспе аударманы іске асыратын негізгі және басты механизм деп белгілеген. [3, 54 б.].

Ілеспе аударманың басты мақсаты шектеулі уақытта шет тіліндегі ақпаратты жіберуші – оратор мен өз тілінде ақпаратты қабылдаушы – реципиент арасында байланыс құру. Бұл коммуникативті байланыс ақпаратты жеткізуші ілеспе аудармашы арқылы жүзеге асады. Сондықтан ілеспе аудармашы үшін ақпаратты тез арада қабылдау, синтездеу және аудару, яғни ақпаратты өңдеп жеткізумен қатар жалпы аударманың семантикалық жүйесін қадағалау мақсатымен келесі ой жайлы болжам жасау өте маңызды қасиет болып табылады.

Чернов Г.В. ықтималды болжам стратегиясын коммуникативті жағдай аясында қарастырады, яғни ілеспе аударма барысында аудармашы келесі сұрақтарға жауап бере алса, аударма сәтті іске асады, өйткені әр ілеспе аударма белгілі бір жағдайға тікелей байланысты. Сұрақтар тізімі: 1) кім? 2) кіммен? 3) қандай тақырып аясында? 4) кімнің алдында? 5) кімге? 6) қайда? 7) қашан? 8) қандай мақсатпен? 9) не үшін?.

Аударма барысында бұл сұрақтарға жауап беру іс-шараның жалпы жүйесін анықтауға септігін тигізеді, сонымен қатар алдын ала дайындалуға көмектеседі. Ықтималды болжам жасауға да әсерін тигізеді. Кім? - бұл ақпаратты

жіберуші, яғни оратор. Аудармашы көп жағдайда баяндама мәтінін алдын ала көру мүмкіндігіне ие бола бермейді, сондықтан баяндамашының аты-жөнін және оның дұрыс жазылу мен айтылу ерекшеліктерін тексеру абзал. Мүмкіндік болса оның басқа да сөз сөйлеуі жазылған видео материалдарымен танысып, оратордың сөйлеу стилін, ұстанымы мен ой тұжырымдарын түсіну, аударма барысында оратордың ой өрісін ықтималды болжауға әсер етеді. Баяндаманың тақырыбы аялық білімді қолдануға тікелей байланысты, егер тақырып алдын ала берілсе, сол тақырып аясында сөздік қорын қайталап, негізгі терминдер мен басты ұғымдар жайлы білімді көбейтуге мүмкіндік болады. Реципиент, яғни қандай аудитория жиналды, соған қарай аударманы жеткізу абзал, мысалы білікті мамандар жиналса, әрбір мағлұматтың қыр – сырын, терминдер мен оның мағынасын нақты жеткізу маңызды, ал әртүрлі бағытта жұмыс істейтін мамандар жиналса, барлығына бірдей түсінікті тілмен жеткізу аудармашының міндетіне жатады. Ілеспе аударма дәлме-дәл уақытта жүзеге асатындықтан, аудармашы іс-шараның өтіп жатқан орнында қандай атмосфера құрылғанын жақсы сезінеді, белгілі бір ақпарат қандай реакцияға кезіккенің көреді, сондықтан іс – шараның орны, уақыты мен мақсатын нақты анытау ілеспе аудармашының жұмысына септігін тигізіп, ықтималды болжам стратегиясын қолдануға септігін тигізеді.

Ілеспе аударма негізінде белгілі бір ақпарат қабылдау барысында ми белсенділігі артып, ми сол ой аясында ой өрісін, келесі ақпаратты естімей тұрып, алдын ала дамытуды бастап қояды деген психологиялық әрекет жатыр деген тұжырым бар. Чернов ықтималды болжам әрекетін осы психологиялық әрекетке негіздейді. Сөз сөйлеуді есту арқылы қабылдау барысында аудармашы субъективті түрде ақпарат мағынасын дамытып, автордың ойы мен қорытындысы жайлы гипотеза құра бастайды. Бұл сөз сөйлеу артықтығына тікелей байланысты дейді [4, 80 б.].

Сөз сөйлеу барысындағы артықтық себептері:

- Сөйлеу барысында белгілі бір элементтердің қайталануы;

- Лингвистикалық құрылымның өзара байланысы, яғни буын, сөз, сөз тіркесі, сөйлем белгілі бір ереже бойынша, рет ретімен құрылады, бұл ақпарат деректері бір – бірімен байланысын дәлелдейді және алғашқы ойды түсіну мүмкіндігін береді.

Демек кейбір жағдайларда аудармашы сөздің немесе сөйлемнің басты мағынасын түсінген жағдайда көп сөздің артықтығы байқалуы мүмкін. Бұл жайында Ледерер ықтималды болжам жасауға мүмкіндік беретін үш фактор бар деген [5, 248 б.].

1 Аудармашы тілдік жүйені алдын ала тануы;

2 Ойдың логикалық жүйелілігі, сөзбен қабылдауды артық етеді;

3 Баяндамашы бір ойды бірнеше рет әртүрлі сөзбен түсіндірген жағдайда;

Ықтималды болжам стратегиясының бірінші түрі лингвистикалық ықтималды болжам тілдің жүйесі негізінде болжам жасауға мүмкіндік береді. Лингвистикалық болжам – сөз тіркесі, тұрақты сөз тіркес, көмекші сөздер арқылы ойды түсіну арқылы жүзеге асады. Лингвистикалық болжам стратегиясы барлық тілдерде бірдей сәтті жүзеге асады деу қиын. Дегенмен, орыс тілі мен неміс тілдері лингвистикалық ықтималды болжам жасауға ең лайықты тілдер болып саналады. Өйткені бұл тілдерде етістікті меңгерудың ережелері қатаң сақталады, септіктердің қолданулуын талап етеді және көмекші сөздер септіктің алдың ала анықтауға септігін тигізеді.

Гак В. Г. сөз тіркестердің мағыналық байланысын үш топқа бөледі.

1) Сөйлем мүшелерінің өзара мағыналық жағынан қиысуы. (Коммуникацияны құру мақсатымен артық ақпаратты байланыстырып қолдану);

2) Сөйлем мүшелерінің өзара мағынасы жағынан қиыспауы (баяндамашының айтпақ ойына көзім жетті. Реципиент баяндамашыны құлақпен тыңдайды, көзім жетті деген сөз тіркесі бұл жерде түсіндім деген мағынаны береді);

3) мүлде келісілмеу;

Лингвистикалық ықтималды болжам стратегиясын қолдану барысында ілеспе аудармашы көптеген жағдайларда ойдың аяқталуына байланысты нақты болжам жасай алады. Тұрақты сөз тіркестерін мен идиомаларды аудару барында қателесі мүмкіндігін жоққа

шығаруға болады. Мысалы:

Кесте 1 – Лингвистикалық ықтималды болжам стратегиясына арналған

Баяндамашының сөзі	Дәлме - болжам	Берілген аударма
<i>Sua eccellenza</i> <i>Signor</i> <i>Presidente,</i> <i>Sua eccellenza</i> <i>Vice</i> <i>Segretario,</i> <i>Distinti Capi di</i> <i>Stato e di</i> <i>Governo,</i> <i>Signore e</i> <i>Signori,</i>	Аса қадірлі <u>Президент</u> <u>мырза,</u> Аса қадірлі <u>Бас</u> <u>хатшының</u> <u>орынбасар</u> <u>ы.</u> Құрметті мемлекет басшылары мен үкімет басшылары. <u>Құрметті ханымдар</u> <u>мен</u> <u>мырзалар.</u>	Аса қадірлі Президент мырза, Бас хатшының орынбасары. Құрметті мемлекет басшылары мен үкімет басшылары. ханымдар мен мырзалар.
Автормен құрастырылған		

Аударма талдауы: бұл мысалда аудармашы итальян тіліндегі қаратпа сөздің ерекшелігі мен әр баяндаманың бастамасы сәлемдесу факторы негізінде қатесіз лингвистикалық болжам жасады. Әр баяндаманың басында баяндамашы тыңдармандарды өзіне қарату мақсатымен сәлемдесіп, байланыс құру мақсатымен өзі жайлы ақпаратпен бөлісіп барып, баяндамасына кіріседі. Көбінесе баяндамашылар құрметті ханымдар мен мырзалар деген қаратпа сөзін қолданады, сондықтан бұндай жағдайда лингвистикалық болжам жасау қиын емес. Мысалда

баяндамашы барлық қонақтарды ерекше атап, амандасты. Италиян тілінің түсіндірмелі сөздігіне жүгінсек: *eccellenza è un trattamento di antica origine, adottato dalle consuetudini e convenzioni protocollari in campo amministrativo, giudiziario, politico-militare, religioso e nobile di numerosi paesi.* Яғни *eccellenza* қаратпа сөзі аса қадірлі деген мағынаны береді және жоғары лауазымды тұлғаға айтылады. Яғни қаратпа сөзгі қарап аталатын адамның лаузымын болжауға болады. Мысалда көрсетілген *eccellenza* қаратпа сөзінен кейін сәлемдесу залда отырған ең жоғарғы лауазымды тұлға президент мырзаға, одан кейін тұрған бас хатшының орынбасарына бағытталғанын болжауға болады. Италиян тілінде әр қызмет лауазынына қайрай қолданылатын қаратпа сөздер бар. Мысалы:

Кесте 2 – Лингвистикалық ықтималды болжам стратегиясына арналған

Presidente della Repubblica	Eccellenza
Cardinali	Signor Cardinale, Eminenza Reverendissima
Deputati	Onorevole
Papa	Santità, Santo Padre

Яғни қаратпа сөзден кейін кідіріс болған жағдайдың өзінде дәлме-дәл лингвистикалық болжам жасауға болады.

Ал экстралингвистикалық болжам жоғарыда айтылғандай

ілеспе аудармашының жеке қасиеттеріне және тақырып бойынша аялық біліміне негізделеді.

Экстралингвистикалық болжам ілеспе аудармашының берілген пән мен тақырып аясындағы білімі мен біліктілігіне тікелей байланысты, яғни адекватты аударма жасау үшін аудармашыдан пән бойынша негізгі білімдерді игеруі міндет етіледі. Ілеспе аудармашыға қазіргі замандағы мамандықтардың барлығын игеру міндеттелмесе де, басты ғылымдарды игергені абзал [3, 191 б.].

Ілеспе аудармашының аударманың пәні бойынша білімдері толық болған жағдайда, берілген ойдың логикалық тізбегін алдын ала болжайтын мүмкіндік пайда болады, ал керісінше аударманың пәні бойынша білімдері аз болған жағдайда, аударма барысында болжам жасау мүмкін емес, оған қоса қателік жасау мүмкіндігі арта түседі.

Ілеспе аударма барысында ықтималды болжам жасаудың маңызы зор. Ол ақпаратты дұрыс қабылдаудың кілті [6, 56 б.]. Әр саладағы қызмет берілген жағдайға баға берумен басталады, әсіресе ілеспе аудармада аудармашы берліген іс-шараға лингвистикалық және экстралингвистикалық баға береді, оның мақсаты әр туындайтын жағдайға бейімделу мен алдың ала дайындалу. Белгілі бір жағдайға байланысты туындайтын адекватты реакция, алдын ала берілген баға мен, жалпы іс - шараның желісіне жасалған болжам дәлдігіне тікелей байланысты.

Экстралингвистикалық ықтималды болжам стратегиясы

айтылмаған ойды алдын ала болжау, алдыға кету негізінде жүзеге асады және ақпаратты қабылдау бірнеше деңгей мен өлшемде қатар жүреді [3, 65 б.]. Егер ілеспе аудармашы алдың ала жасаған экстралингвистикалық болжам келесі уақытта шет тілінде берілген ақпаратқа сай келетін болса, бұл эквивалентті және адекватты аудармаға апаратын бірден бір жол. Дұрыс құрылған гипотезаның тағы бір маңызды жағы, жұмыс барысында ілеспе аудармашыға шешітім қабылдау үшін біраз уақыт артылып қалады. Мысалы:

Кесте 3 – экстралингвистикалық ықтималды болжам стратегиясына арналған

Бандамашының сөзі	Дәлме – дәл болжам	Берілген аударма
<i>Europa e Asia sono sempre più vicine. Kazakistan è un ponte geopolitico tra Europa e Asia.</i>	Еуропа мен Азия бір-біріне жақындау үстінде. Қазақстан Еуропа мен Азия арасындағы геосаяси көпір болып табылады.	Еуропа мен Азия бір-біріне жақындау үстінде. Қазақстан Еуропа мен Азияның арасын байланыстыратын геосаяси көпір болып табылады.
Автормен құрастырылған		

Аударма талдауы: бұл мысалда аудармашы *Kazakistan è un ponte*, яғни сөйлемнің басында берілген Қазақстан және көпір сөздірінің негізінде, сөйлем - Қазақстан Еуропа мен Азияны байланыстырады деген мағынаны беретінің

экстралингвистикалық болжам стратегиясын қолданып, алдын ала болжады. Бұл жерде көпір сөзі ауыспалы мағынада қолданғанымен, заманауи геосаясат аясындағы білім негізінде сөйлем мағынасын алдын ала түсінуге болады.

Қорытындылай келе ықтималды болжам стратегиясын қолданған көптеген ілеспе аудармашылар, аударма барысында алдын ала құрылған гипотезалары бойынша шешім қабылдап, болжамдарының дұрыстығына көз жеткізген. Сондықтан баяндамашының ой өрісін алдын ала болжау ілеспе аудармашының тиімді құралы болып табылады, ал бұл әрекет ықтималды болжам стратегиясын қолдану негізінде жүзеге асады. Оның бірінші түрі лингвистикалық ықтималды болжамды тірек сөздер, сөз тіркестері мен тұрақты сөз тіркестері негізінде жасауға болады. Ал экстралингвистикалық ықтималды болжам жасау үшін ілеспе аудармашының тақырып пен пән бойынша білімі жетік болып, заманауи мәселелер бойынша аялық білімі жоғары дәрежеде болуы абзал. Сонымен қатар ықтималды болжам стратегиясын қолдану барысында ілеспе аудармашы тәжірибесі мен жеке қасиеттеріне сүйенеді.

ҚОЛДАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТ:

- [1]. Чернов Г. В. Теория и практика синхронного перевода: учебное пособие. М.: Изд-во ЛКИ, 2007. 205 с. 8.
- [2]. Фейгенберг И.М. Вероятностное прогнозирование в деятельности мозга. ВП, 1963, №2.
- [3]. Чернов Г.В. Основы синхронного перевода. – М.: Высш. Шк., 1987. – 256 б.
- [4]. Чернов Г.В. Лингвистические основы синхронного перевода / док. дисс. -М., МГЛУ, 1980.
- [5]. Lederer M. Interpreter pour traduire. Paris, 1997, 315 б.
- [6]. Черданцева Т.З. Язык и его образы: Очерки по итальянской фразеологии. Издательство ЛКИ, 2010.

ОСОБЕННОСТИ ПРИМЕНЕНИЯ СТРАТЕГИИ ВЕРОЯТНОСТНОГО ПРОГНОЗИРОВАНИЯ НА ОСНОВЕ ЯЗЫКОВОЙ ПАРЫ: ИТАЛЬЯНСКИЙ – КАЗАХСКИЙ.

Абселемова А.С.¹

¹преподаватель,

Казахский Университет Международных Отношений и Мировых Языков им. Абылай хана.

E-mail: assiya.as@gmail.com

Аннотация: В данной статье рассматриваются виды, правила и особенности применения стратегии вероятностного прогнозирования на основе языковой пары: итальянский –казахский. Автор рассматривает правила использования стратегии вероятностного прогнозирования при синхронном переводе с итальянского на казахский язык для достижения адекватного перевода.

Ключевые слова: стратегии перевода, стратегия вероятностного прогнозирования, стратегия лингвистического прогнозирования, стратегия экстралингвистического прогнозирования.

FEATURES OF THE APPLICATION OF THE PROBABILITY FORECASTING STRATEGY BASED ON LANGUAGE PAIR: ITALIAN –KAZAKH.

Abselemova A.S.¹

¹Lecturer of,

Kazakh University of International Relations and World Languages. Abylai Khan.

E-mail: assiya.as@gmail.com

Abstract: This article discusses the types, rules and features of the use of a probabilistic forecasting strategy based on a language pair: Italian-Kazakh. The author considers the rules for the use of a probabilistic forecasting strategy for simultaneous translation from Italian into Kazakh to achieve an adequate translation.

Keywords: translation strategies, probabilistic forecasting strategy, linguistic forecasting strategy, extra-linguistic forecasting strategy.

АБЫЛАЙ ХАН АТЫНДАҒЫ
ҚАЗАҚ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР ЖӘНЕ ӘЛЕМ ТІЛДЕРІ
УНИВЕРСИТЕТІ
ҚАЗАҚСТАН АУДАРМАШЫЛАРЫ ҚОРЫ

**ОРТАЛЫҚ-АЗИЯ
АУДАРМА ІСІ ЖУРНАЛЫ**

**ЦЕНТРАЛЬНО-АЗИАТСКИЙ ЖУРНАЛ
ПЕРЕВОДОВЕДЕНИЯ**

**CENTRAL ASIAN JOURNAL OF
TRANSLATION STUDIES**

1(2) 2019

**НАУРЫЗ-ШІЛДЕ 2019 Ж.
МАРТ-ИЮЛЬ 2019 Г.
MARCH-JULY 2019**

Журнал 2019 жылдың қантар айынан шыға бастаған
Издается с января 2018 года
Published since January 2018

Жылына 4 рет шығады
Выходит 4 раза в год
Published quarterly